

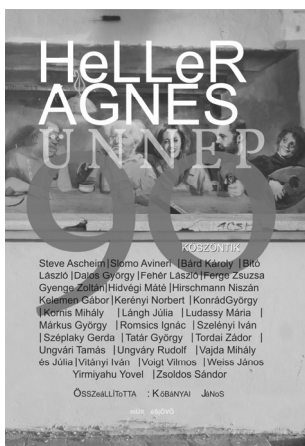

CSISZÁR MARTIN

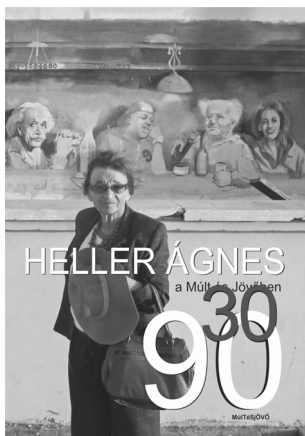
Hommage à Heller

A MÚLT ÉS JÖVŐ
HELLER ÁGNES-KÖTETEIRŐL

Múlt és Jövő Kiadó
Budapest, 2019
476 oldal

Múlt és Jövő Kiadó
Budapest, 2019
640 oldal

Ha meg akarunk érteni egy filozófust, akkor ne csak a műveit, hanem az életrajzát is olvassuk, mert a mulatságos és időnként elgondolkodtató anekdoták jól meg tudják mutatni a holt betűk mögött rejlő életet. Mert végtére is, mi lenne a filozófia tulajdonképpen dolga, ha nem az, hogy az életről tudósítson? A betűk mögötti hús-vér ember mindig érdekesebb, mint az olvasás közben gondolatilag megjelenő eszmék.

A Múlt és Jövő kétezertizenkilencben, Heller Ágnes kilencvenedik születésnapja alkalmából két ünnepi kötetet is kiadott. A Festschriftet (amelybe olyan közismert intellektüelek írtak, mint például Ferge Zsuzsa, Gyenge Zoltán, Ludassy Mária, Romsics Ignác, Vajda Mihály és Weiss János) nagyrészt rövid, néhány oldalas, mintegy kaleidoszkópszerű „emlékscickek” és hosszabb-rövidebb esszék alkotják, amelyeket Heller Ágnesen kívül a bennük folyamatosan vissza-visszatérő emberek, helyszínek, események és anekdoták fűznek össze. A visszaemlékezések hitelességét pont az adja, hogy a szerzők nemcsak sporadikusan említették meg ezt és ezt az embert, ezt és ezt a helyszínt, ezt és ezt az anekdotát, ezt és ezt az eseményt, hanem többen is ugyanazokat a dolgokat tartják fontosnak kiemelni Heller életéből, s ez egy hitelesnek tűnő, bár nyilván elnagyolt képet ad arról, hogy milyenek látták őt az ismerősei. A másik egy tematikusan rendezett válogatáskötet Heller cikkeiből és úgynevezett olvasónaplóiból, amelyeket az elmúlt harminc évben írt a Múlt és Jövőnek, s amelyek túlnyomórészt a zsidóságot és a holokausztot veszik górcső alá. Egyébiránt ez a kettő a Festschriftben is állandóan visszatér mint

Heller életének sarkalatos vezérmotívumai; mert a holokauszt Heller számára nemcsak a múlt ködébe vesző világtörténelmi esemény volt, amelyet sok évtizeddel később, az eltelt idő nagyságából fakadó biztonságérzettel tanulmányozni lehet, hanem egy olyan, a hétköznapiakban zajló esemény, amelynek ő is az elszenvedője volt. Heller édesapját Auschwitzban ölték meg. A két kötet jól kiegészíti egymást, szinte párbeszédet folytatnak egymással, mert az, hogy Heller maga is megcsínylette a holokausztot, más értelmezési dimenziókat nyit meg a róla írt elmélkedéseihez. Aki túlélte a holokausztot, az is belehalt némileg; a holokausztnak nincsenek túlélői, csak „túlhalottjai” vannak. Minden mondat mögött ott van az azt leíró ember addigi élete.

Ám ezeken kívül is voltak még jócskán olyan fundamentális mozzanatok, amelyek valamikor meghatározók voltak számára; így például a cionizmus és a hatvanas-hetvenes években működő, reformmarxista szellemiségű Lukács-iskola. Ez utóbbinak Hellen és a névadó Lukács Györgyön kívül Fehér Ferenc, Hermann István, Márkus György és Vajda Mihály is a tagjai voltak, ezért róluk is többször esik szó a Festschriftben.

De mi az, amit megtudhatunk Heller életéről a Festschrift visszaemlékezéseit olvasva?

Mint mondtam, Heller életútjának voltak olyan meghatározó állomásai, melyekről többen is megemlékeztek. A holokauszt és a nyilas rémuralom, a Lukács Györggyel való megismerkedés, a Rákosi-, majd a Kádár-rendszer vezgatúrái, a cionista mozgalomba való be- és kilépés, majd a kommunista pártba való belépés, a kivándorlás Ausztráliába és az Egyesült Államokba, s végül a Magyarországra való visszatérés. Ha röviden summázni szeretném, hogy melyek voltak azok a történések, amelyek a legmarkánsabban befolyásolták azt, hogy Heller a múlt egy adott időpontjában milyen kategóriák és értékrendek szerint értelmezte a világot (a cionizmustól kezdve a marxizmuson át a liberalizmusig), akkor az imént felsoroltakat mondanám, ugyanis ezek mindegyike olyan erős hatást gyakorolt rá, hogy képesek voltak az éppen világnézetének felülvizsgálatára készíteni, s ezzel egy új világnézet megalapozását elősegíteni.

Példának okáért gondoljunk arra, hogy Hermann István és Lukács György révén ismerkedett meg a filozófiával, ami nagy változást hozott a természettudományok iránt érdeklődő és az egyetemen relativitáselméletet hallgató Heller életébe. De úgyszintén Lukács volt az, aki miatt a kommunista rezsim először egy középiskolába „számúzta” tanítani, majd a későbbiekben a publikálást is megtiltotta neki. Alighanem a végleges szakítást a marxizmussal az emigráció jelentette, amikor a keleti blokk országait maga mögött hagyta, s a gyakorlatban is megismerkedett a kapitalizmussal. Miközben külföldön tanított és kutatott, Magyarország demokratizálódni kezdett, felbomlott a Szovjetunió, s lezajlott a rendszerváltás; nem sokkal az ezredfor-

duló előtt, valamikor a kilencvenes években jött vissza Magyarországra. Persze a visszatérés sem tartogatott sok jót számára, minthogy idehaza is a kritikus, meg nem alkuvó értelmiségi szerepét vállalta magára, s ez Magyarországon egyet jelentett (s még most is egyet jelent) azzal, hogy az ember fekete bárány lesz; tudniillik ez nem az az ország, ahol szívesen látják a gondolkodó embert. Mindig találhatunk mondvacsinált okot arra, hogy kiközösítsünk valakit a nemzetből.

A Festschrift és a válogatáskötet együtt majdnem ezerkétszáz oldal, s ez a hatalmas mennyiség önmagában is elégnék tűnik annak az állításnak a bizonyítására, hogy Heller Ágnes olyan volt a Múlt és Jövőnek, ahogy azt az előszóból megtudhatjuk, mint Ady a Nyugatnak. De a „világértelmiségi” nemcsak a folyóiratnak jelentett azonosulási pontot, hanem a Magyarországon zajló közéleti vitáknak is megkerülhetetlenül fontos, konstitutív szereplője volt. Hogy igaza volt-e azokban a közéleti-társadalmi disputákban, amelyekben megszólalt, lényegtelen; amit Heller Ágnestől mindenekelőtt érdemes megtanulni, az az a rendíthetlenség, amellyel síkra szállt azokért az ügyekért, amelyeket fontosnak tartott. Mert nem az számít, hogy mit gondolunk a világról, hanem az, hogy egyáltalán gondolunk-e róla valamit.